

Łukasz SCHEFFS

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0000-0003-2696-5735

Dlaczego jest tak źle, skoro jest tak dobrze? O demokracji w Polsce w opiniach respondentów i pewnej tendencji do wyrazistej władzy

Streszczenie: Refleksja nad demokracją w ogóle, jak i konkretnym jej przypadkiem, zawsze nastęrcza wielu problemów. Rozpoczynają się one już na etapie próby odpowiedzi na pytanie: o jakiej w zasadzie demokracji myślimy? Jaki fundament aksjo-normatywny znajduje się u podstaw systemu, który w naszej (zapewne subiektywnej) ocenie spełnia kryteria demokracji *sui generis*?

Każda z intelektualnych prób uchwycenia fenomenu demokratycznego tylko w jakiejś mierze odpowiada na nurtujące nas pytania o: sens, znaczenie, przyszłość i potencjalny upadek systemu. Przedłożony tu szkic jest jedynie próbą prezentacji opinii badanych grup respondentów nt. systemu i determinant ustroju demokratycznego w Polsce oraz konfrontacji występujących w przywoływanych tu analizach opinii z ogólną koncepcją d e k a p i l a r y z a c j i w ł a d z y.

Zawarte w tym opracowaniu spostrzeżenia pozostają efektem rekonstrukcji dokonanej na podstawie dostępnej literatury przedmiotu i danych wtórnych, pochodzących z badań prowadzonych przez innych autorów, najczęściej w ramach szerszych programów (projektów) badawczych. W tym znaczeniu praca ma charakter przyczynkarski, deskryptywny, a same jej rozważania mieszczą się w nurcie konstruktywistycznym współczesnych nauk społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem nauk o polityce i administracji.

Słowa kluczowe: demokracja, dekapilaryzacja władzy, opinia publiczna

Wprowadzenie

Refleksja nad demokracją w ogóle, jak i konkretnym jej przypadkiem, zawsze nastęrcza wielu problemów. Rozpoczynają się one już na etapie próby odpowiedzi na pytanie: o jakiej w zasadzie demokracji myślimy? Jaki fundament aksjo-normatywny znajduje się u podstaw systemu, który w naszej (zapewne subiektywnej) ocenie spełnia kryteria demokracji *sui generis*? O tym jak wielowątkowe i złożone to zagadnienie świadczą podejmowane na przestrzeni lat, przez kolejne generacje uczonych, próby uchwycenia tego wielowątkowego zagadnienia. I tak, w dostępnej literaturze przedmiotu funkcjonują dziś takie określenia jak: poliarchia (Dahl, 2000), konsocjonalna demokracja (Jelonek, 2005), kontrdemokracja (Drelich, 2008; Rosanvallon, 2011; Kaczmarczyk, 2013), demokracja deliberatywna (Żardecka-Nowak, 2008), demokracja masowa (Churska-Nowak, 2009), demokracja *ad hoc* (Szewczak, 2010), demokracja elitarystyczna i partycypacyjna (uczestnicząca) (Rachwał, 2013), płynna demokracja (Piechocki, 2013), demodyktatura, czy może nawet (w różnych kontekstach) demokracja totalitarna (Węgrzecki, 2020; Hudzik, 2020; Karwat, 2020) i zapewne wiele innych. Każda z tych intelektualnych prób uchwycenia fenomenu demokratycznego tylko w jakiejś mierze odpowiada na nurtujące nas pytania o: sens, znaczenie, przyszłość i potencjalny upadek

systemu. Nie inaczej jest i w polskich realiach teoriopoznawczych, gdzie o demokracji, jej rozwoju, kryzysach i zagrożeniach pisze się przynajmniej od początku lat 90. XX wieku (a więc od czasu zmiany ustrojowej). Przedłożony tu szkic jest jedynie próbą prezentacji opinii badanych grup respondentów nt. systemu i determinant ustroju demokratycznego w Polsce oraz konfrontacji występujących w przywoływanych tu analizach opinii z ogólną koncepcją *d e k a p i l a r y z a c j i w ł a d z y* (Drozdowski, Frąckowiak, 2017). Zawarte w tym opracowaniu spostrzeżenia pozostają efektem rekonstrukcji dokonanej na podstawie dostępnej autorowi literatury przedmiotu i danych wtórnych, pochodzących z badań prowadzonych przez innych autorów, najczęściej w ramach szerszych programów (projektów) badawczych. W tym znaczeniu praca ma charakter przyczynkarski, deskryptywny, a same jej rozważania mieszczą się w nurcie konstruktywistycznym współczesnych nauk społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem nauk o polityce i administracji (Borowiec, 2017).

Zamiast definicji

Ustępując przed daleko idącym zróżnicowaniem prób definiowania i operacjonalizowania pojęcia demokracja, można odwołać się do jednych z bardziej systematycznych badań prowadzonych na ten temat w Polsce przynajmniej od 2000 roku. Są to analizy Centrum Badania Opinii Społecznej, które dotyczą zasad demokracji, tzn. różnych sposobów rozumienia tego terminu. Niezmiennie polegają one na prezentacji respondentom ponad dwudziestu różnych cech systemów społeczno-politycznych wraz z prośbą o określenie, w jakim stopniu są one konstytutywne dla demokratycznego państwa. Dodatkowo – w badaniach tych – każdorazowo chodzi również o określenie czy, i ewentualnie w jakim stopniu, te aspekty są realizowane w Polsce? W tym miejscu warto nadmienić, że w dostępnych opracowaniach nierzadko wskazuje się na złożony model ocen systemu demokratycznego. Pierwszy jego człon to poziom ogólnych przekonań usprawiedliwiających porządek społeczny, określane jako legitymizacja systemu (względnie władzy). Jest to nic innego jak subiektywne odniesienie, rozumiane jako „motywacja ideologiczna” do potwierdzenia porządku społeczno-politycznego. W tym przypadku system jest dobry i nie należy go po prostu kwestionować. Drugi poziom oceny demokracji dotyczy jej aktualnego stanu – charakterystyki wybranych cech. Ta perspektywa będzie tu dominująca. Ostatnim poziomem oceny demokracji jest analiza konkretnych wydarzeń związanych z funkcjonowaniem systemu demokratycznego (Klamut, Kantor, 2017, s. 662–663). Tego postaramy się w ogóle uniknąć, nie wikłając się tym samym w aktualne spory polityczne (ideologiczne), ocenę czy próbę oceny ich uczestników oraz niebezpieczne dla pełnego zrozumienia istoty rzeczy niuanse, nierzadko przepełnione personalnymi animozjami zaangażowanych aktorów.

Sednem systemu, który można uznać za demokratyczny – przynajmniej w naszym kraju – pozostaje dobór przedstawicieli politycznych, a więc wolne, uczciwe i powszechne wybory oraz wskazanie najlepszych ludzi do rządzenia krajem. Jako kluczowe dla demokracji postrzegane są także: ochrona własności osobistej obywateli, swoboda wyrażania poglądów i organizowania się oraz równość – definiowana zarówno

jako równość wobec prawa, jak i równość szans na uzyskanie wykształcenia. Bardzo ważne w opinii ankietowanych są ponadto ekonomiczne zobowiązania państwa wobec obywateli: finansowanie takich dziedzin jak opieka zdrowotna, nauka, kultura, dbałość o dobrobyt i odpowiedzialność za gospodarkę. Co więcej, za fundamentalną cechę demokratycznego państwa uważana jest konieczność kontrolowania działań rządu przez niezawisłe sądy. Ważne są także zasady odnoszące się do praktyki politycznej, a więc możliwość wyboru między programami partii politycznych, reprezentowanie woli wyborców przez parlament i konsultowanie ze społeczeństwem ważnych decyzji państwowych, a także aktywność obywateli w życiu publicznym i rządu prawa. Jedną z istotnych zasad demokratycznego państwa prawa jest zapewnienie godziwych warunków życia ludziom najgorzej sytuowanym. Kluczowe pozostają: ochrona praw mniejszości, minimalizowanie ingerencji państwa w życie obywateli, decentralizacja (polegająca na przekazaniu przez państwo jak największych kompetencji samorządom i organizacjom społecznym) oraz ograniczenie nierówności ekonomicznych. Najmniej istotne w tym kontekście są zasady odnoszące się do pewnych ograniczeń wolności, w tym konieczność podporządkowania się przez mniejszość woli większości oraz ograniczenia praw jednostki na rzecz osiągania celów ogólnospołecznych (Feliksiak, 2021) (tab. 1).

Tabela 1

Cechy systemu demokratycznego

Które z wymienionych cech systemu uważa Pan(i) za ważne, aby można było uznać państwo za demokratyczne, a które za nieważne?	Bardzo ważne	Średnio ważne	Niezbyt ważne	To nie jest cecha demokracji	Trudno powiedzieć	Ważność cechy (średnia liczba punktów)
	4	3	2	1		
	w procentach					
1	2	3	4	5	6	7
Wolne i uczciwe wybory	93	3	0	0	3	3,96
Równość wobec prawa	88	7	1	0	5	3,91
Powszechne prawo wyborcze	86	8	1	0	5	3,89
Ochrona własności osobistej obywateli	86	8	1	0	5	3,88
Zapewnienie dzieciom ze wszystkich rodzin równych szans kształcenia	86	8	0	2	4	3,85
Dobór najlepszych ludzi do rządzenia krajem	84	9	1	2	5	3,84
Wolność wyrażania poglądów i organizowania się	76	15	2	1	6	3,78
Dbłość rządu o dobrobyt obywateli	78	14	2	1	5	3,77
Finansowanie przez państwo ochrony zdrowia, nauki, kultury	80	12	2	3	4	3,75
Możliwość wyboru między programem partii politycznych	73	17	2	1	7	3,75
Odpowiedzialność państwa za życie gospodarcze	76	12	3	2	7	3,74
Aktywność obywateli w życiu publicznym	72	18	2	1	7	3,74
Kontrolowanie działań rządu przez niezawisłe sądy, m.in. Trybunał Konstytucyjny	75	11	2	3	8	3,73
Reprezentowanie woli wyborców przez parlament	71	17	2	1	9	3,73

1	2	3	4	5	6	7
Ciągle konsultowanie ze społeczeństwem ważnych decyzji państwowych	70	19	3	1	7	3,71
Rządy prawa	70	16	2	2	10	3,70
Zapewnienie przez państwo godziwych warunków życia najbardziej wrażliwym	70	17	3	5	5	3,61
Ochrona praw mniejszości	64	22	4	2	8	3,61
Przekazanie przez państwo jak najszerszych kompetencji samorządom i organizacjom społecznym	56	27	4	3	11	3,52
Ograniczenie interwencji państwa w życie obywateli	55	27	4	3	10	3,49
Ograniczenie przez państwo nierówności warunków bytu	51	26	5	7	11	3,37
Podporządkowanie mniejszości woli większości	31	28	14	14	13	2,88
Ograniczenie praw jednostki dla osiągnięcia celów ogólnospołecznych	27	25	9	19	20	2,75

Źródło: Feliksiak, 2021.

Odnosząc powyższą charakterystykę do polskich realiów (ostatnie badanie na ten temat CBOS przeprowadził w maju 2021 roku)¹, należy podkreślić, że respondenci uważają, że najczęściej przestrzegane są zasady dotyczące demokratycznych wyborów, pluralizmu politycznego oraz odpowiedzialności państwa za gospodarkę i finansowania przez nie ochrony zdrowia, nauki i kultury. Pewna część sądzi również, że w Polsce mniejszość musi podporządkować się woli większości. Przeważa także opinia, że dla osiągnięcia celów ogólnospołecznych ogranicza się prawa jednostki, ale równocześnie chroniona jest wolność osobista obywateli, istnieje swoboda wyrażania poglądów i organizowania się oraz możliwość angażowania się obywateli w życie publiczne. Częste są ponadto deklaracje jakoby państwo wywiązywało się z ekonomicznych zobowiązań wobec obywateli. Instytucje państwa ograniczają (niwelują) nierówności warunków bytu i zapewniają (starają się zapewnić) godziwe warunki najbardziej wrażliwym – choć w tych kwestiach relatywnie wielu badanych wyraża opinie przeciwną (Feliksiak, 2021).

W innych – z badanych aspektów – opinie są bardziej podzielone, a przewaga tych, którzy uważają, że są one obecne w naszym kraju nad będącymi przeciwnego zdania, jest stosunkowo niewielka. Dotyczy to m.in. ochrony praw mniejszości, dbałości rządu o dobrobyt obywateli oraz zapewnienia dzieciom równych szans edukacyjnych niezależnie od ich statusu materialnego. W odniesieniu do kwestii decentralizacji władzy oraz reprezentowania woli wyborców przez Sejm, minimalnie przeważa sceptycyzm. Jako deficytowe postrzegane są natomiast kwestie dotyczące rządów prawa i kontrolowania działań rządu przez niezawisłe sądy, a jeszcze bardziej wyraźnie, takie jak: regularne konsultowanie ważnych decyzji państwowych ze społeczeństwem, dobór najlepszych ludzi do rządzenia krajem, równość wobec prawa i ograniczenie ingerencji państwa w życie obywateli (Feliksiak, 2021) (tab. 2).

¹ Był to stan faktyczny na kwiecień 2022 roku, gdy powstawał ten tekst.

Tabela 2

Polskie standardy systemu demokratycznego

Czy w naszym kraju przestrzegane są następujące zasady?	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	Stopień realizacji zasady (średnia liczba punktów)
	punkty na skali					
	4	3	2	1		
	w procentach					
Jest powszechne prawo wyborcze	53	36	4	2	6	3,48
Istnieje możliwość wyboru między programami partii politycznych	28	46	12	4	11	3,08
Państwo ponosi odpowiedzialność za życie gospodarcze	28	41	15	7	9	2,99
Wybory są wolne i uczciwe	24	44	16	5	11	2,98
Mniejszość musi podporządkować się większości	23	45	15	5	13	2,98
Państwo finansuje ochronę zdrowia, naukę i kulturę	24	49	15	6	6	2,98
Dla osiągnięcia celów ogólnospołecznych ogranicza się prawa jednostki	18	37	18	3	24	2,90
Obywatele mają możliwość aktywności w życiu publicznym	18	44	22	8	8	2,79
Wolność osobista obywateli jest chroniona	16	41	22	12	10	2,66
Istnieje wolność wyrażania poglądów i organizowania się	19	35	24	15	8	2,63
Państwo ogranicza nierówności warunków bytu	8	36	29	7	20	2,55
Państwo zapewnia godziwe warunki życia najbiedniejszym	11	37	30	11	11	2,53
Rząd dba o dobrobyt obywateli	13	35	31	13	7	2,52
Dzieci ze wszystkich rodzin mają zapewnione równe szanse kształcenia	16	32	30	16	6	2,52
Prawa mniejszości są chronione	12	34	24	16	15	2,50
Państwo przekazuje jak najszersze kompetencje samorządom i organizacjom społecznym	9	29	31	10	21	2,45
Sejm reprezentuje wolę wyborców	12	30	32	14	12	2,45
Są rządy prawa	12	28	31	20	9	2,36
Działania rządu są kontrolowane przez niezależne sądy, m.in. Trybunał Konstytucyjny	12	28	22	23	16	2,34
Wobec prawa wszyscy są równi	15	23	33	24	5	2,31
Państwo stara się jak najmniej ingerować w życie obywateli	8	27	32	19	15	2,28
Do rządu krajem dobiera się najlepszych ludzi	11	22	28	30	9	2,17
Ważne decyzje państwowe są konsultowane ze społeczeństwem	6	20	35	29	10	2,03

Źródło: Feliksiak, 2021.

W dłuższej perspektywie można zaryzykować stwierdzenie – że przynajmniej w war-
stwie deklaratywnej wśród respondentów – standardy demokratyczne są obecnie w Pol-
sce najwyższe w dziedzinie polityki społecznej (równe szanse edukacyjne, finansowanie
przez państwo ochrony zdrowia, nauki i kultury, ograniczenie nierówności materialnych
i pomoc dla najgorzej sytuowanych). Natomiast niekorzystnie w dłuższym horyzoncie
czasowym wypada realizowany obecnie model liberalnego państwa (zapewniającego
wolność wyrażania poglądów i organizowania się, ochrona wolności osobistej, ograni-
czenie ingerencji państwa w życie obywateli, ochrona praw mniejszości, nieogranicza-
nie praw jednostki na rzecz osiągania celów ogólnospołecznych, możliwość aktywności
obywateli w życiu publicznym), jak również takich zasad, jak rządy prawa, konsulto-
wanie ze społeczeństwem ważnych decyzji państwowych, zwiększenie kompetencji sa-
morządów i organizacji społecznych oraz kontrolowanie działań rządu przez niezawisłe
sądy (Feliksiak, 2021) (tab. 3).

Tabela 3

Cechy systemu społeczno-politycznego w Polsce w latach 2000–2021

Cechy systemu społeczno-politycznego	Ważność cech dla zdefiniowania ustroju jako demokratycznego						Ocena stopnia realizacji cechy w Polsce				
	IV '00	III '03	III '10	VII '13	VII '17	IV '21	III '03	III '10	VII '13	VII '17	IV '21
	średni liczbą punktów w skali od 1 do 4										
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Wolne i uczciwe wybory	–	–	–	3,93	3,96	3,96	–	–	3,07	3,11	2,98
Równość wobec prawa	3,84	3,85	3,88	3,86	3,91	3,91	2,16	2,25	2,33	2,36	2,31
Powszechne prawo wyborcze	–	–	–	3,83	3,90	3,89	–	–	3,43	3,49	3,48
Ochrona wolności osobistej	3,79	3,83	3,86	3,84	3,89	3,88	2,81	2,90	2,83	2,82	2,66
Zapewnienie równych szans kształcenia dzieciom ze wszystkich rodzin	3,75	3,75	3,88	3,87	3,88	3,85	1,72	2,01	2,05	2,42	2,52
Dobór najlepszych ludzi do rządzenia krajem	3,76	3,80	3,86	3,82	3,85	3,84	2,02	2,04	1,97	2,22	2,17
Wolność wyrażania poglądów i organizo- wania się	3,69	3,70	3,79	3,71	3,78	3,78	3,10	3,05	3,03	2,85	2,63
Dbłość rządu o dobrobyt obywateli	3,65	3,69	3,81	3,76	3,79	3,77	1,85	2,13	1,98	2,52	2,52
Finansowanie przez państwo ochrony zdrowia, nauki, kultury	3,74	3,73	3,79	3,82	3,83	3,75	2,37	2,60	2,73	2,85	2,98
Możliwość wyboru między programami partii politycznych	3,51	3,48	3,65	3,58	3,68	3,75	3,05	2,99	2,98	3,03	3,08
Odpowiedzialność państwa za życie gospodarcze	3,65	3,71	3,68	3,73	3,73	3,74	2,70	2,74	2,76	3,02	2,99
Aktywność obywateli w życiu publicznym	3,41	3,52	3,70	3,64	3,73	3,74	2,81	2,95	2,91	2,93	2,79
Kontrolowanie działań rządu przez niezawisłe sądy, m.in. Trybunał Konstytucyjny	–	–	–	–	3,74	3,73	–	–	2,69	2,36	2,34
Reprezentowanie woli wyborców przez parlament	3,68	3,68	3,72	3,64	3,70	3,73	2,30	2,29	2,38	2,55	2,45
Ciągle konsultowanie ze społeczeństwem ważnych decyzji państwowych	3,56	3,59	3,59	3,64	3,70	3,71	2,17	2,26	2,13	2,12	2,03
Rządy prawa	3,68	3,75	3,68	3,62	3,67	3,70	2,35	2,52	2,48	2,46	2,36
Zapewnienie przez państwo godziwych warunków życia najbiedniejszym	3,70	3,75	3,73	3,74	3,75	3,61	1,58	1,85	1,76	2,41	2,53
Ochrona praw mniejszości	3,39	3,46	3,52	3,45	3,56	3,61	2,77	2,74	2,74	2,65	2,50

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Przekazanie przez państwo jak najszerszych kompetencji samorządom i organizacjom społecznym	3,45	3,51	3,40	3,48	3,60	3,52	2,55	2,56	2,67	2,61	2,45
Ograniczenie interwencji państwa w życie obywateli	3,19	3,35	3,35	3,36	3,47	3,49	2,62	2,58	2,51	2,38	2,28
Ograniczenie przez państwo nierówności warunków bytu	3,40	3,42	3,50	3,42	3,48	3,37	2,03	2,25	2,22	2,54	2,55
Podporządkowanie woli mniejszości woli większości	2,93	2,94	3,15	3,01	3,05	2,88	2,98	2,99	2,96	3,00	2,98
Ograniczenie praw jednostki dla osiągnięcia celów ogólnospołecznych	2,39	2,56	2,69	2,75	2,91	2,75	2,61	2,63	2,66	2,82	2,90

Źródło: Feliksiak, 2021.

Uzyskane i opisane powyżej dane zostały nawet usystematyzowane w bardziej ogólne kategorie: 1) państwa opiekuńczego; 2) liberalizmu, egalitaryzmu i dobrobytu; 3) standardów wyborczych; 4) warunków aktywności obywatelskiej; 5) kontrolowania władzy, ograniczenia roli państwa, samorządności oraz 6) kolektywizmu. Dla tych zmiennych zostały następnie obliczone wartości średnie, które określają, w jakim stopniu są one kojarzone z demokracją w Polsce. Najsilniej w rozumienie demokracji wpisują się kwestie dotyczące standardów wyborczych, liberalizmu, równości, jak również istnienia warunków umożliwiających aktywność obywatelską. Nieco mniej ważnym komponentem demokracji są zasady odwołujące się do państwa opiekuńczego, a także ograniczenia jego roli i kontrolowania działań władzy przez sądy, natomiast jako najmniej znaczące na tym tle wypadają wartości kolektywne (Feliksiak, 2021) (tab. 4).

Tabela 4

Ogólne cechy demokracji w Polsce

Uogólnione cechy definiujące demokrację	Stopień uznania cechy za definiującą demokrację (średnia punktów na skali od 1 do 4)
Standardy wyborcze	3,86
Liberalizm, egalitaryzm, dobrobyt	3,77
Warunki dla aktywności obywatelskiej	3,75
Państwo opiekuńcze	3,66
Kontrolowanie władzy, ograniczenie roli państwa, samorządność	3,60
Kolektywizm	2,81

Źródło: Feliksiak, 2021.

Jeżeli chodzi więc o zasady demokracji w Polsce, to kojarzą się one przede wszystkim ze standardami wyłaniania reprezentacji politycznej, ale także związane są z liberalnymi swobodami obywatelskimi, równością, jak również polityką społeczną państwa – jego ekonomicznymi i socjalnymi funkcjami. Najmniej istotne w tym względzie są wartości kolektywne, będące w kontrze do wartości liberalnych.

Wiele spośród przypisywanych demokratycznemu państwu cech jest aktualnie obecnych – zdaniem respondentów – w polskiej praktyce politycznej. Mamy w Polsce demokratyczne procedury wyborcze, pluralizm sceny politycznej, gwarancje dotyczące

wolności osobistej, swobody wyrażania poglądów i zrzeszania się, przestrzeń dla aktywności obywatelskiej, ochronę praw mniejszości (choć co do tego zdania są bardzo podzielone), a także równość szans edukacyjnych. Podobnie badani oceniają takie dziedziny, jak finansowanie przez państwo ochrony zdrowia, nauki i kultury, odpowiedzialność za gospodarkę i dbałość o dobrobyt obywateli. Do kluczowych cech demokracji, które w ocenie znacznej części badanych są deficytowe, zaliczają się takie aspekty, jak równość wobec prawa, dobór najlepszych ludzi do rządzenia krajem, konsultowanie ważnych decyzji politycznych ze społeczeństwem, kontrolowanie działań władz przez niezależne sądy, a także rządy prawa. Coraz lepiej wypada realizacja zadań z zakresu polityki społecznej, natomiast rzadziej dostrzegana jest obecność liberalnych komponentów demokracji (Feliksiak, 2021).

Bardzo podobne do powyższych ustalenia – tak w zakresie samych cech, jak i społecznej oceny demokracji – odnaleźć można w opracowaniu autorstwa Radosława Markowskiego i Michała Kotnarowskiego, powtórzonym zresztą dwukrotnie na podstawie danych uzyskanych w ramach szerszego projektu Polskiego Generalnego Studium Wyborczego (Markowski, Kotnarowski, 2016; Kotnarowski, Markowski, 2020). Otóż zarówno w 2015, jak i 2019 roku – kiedy prowadzone były kolejne edycje tego programu – można było obserwować utrzymujący się trend oceny przez polskie społeczeństwo demokracji jako „modelu idealnego formy ustrojowej”. Wyniki prowadzonych w ten sposób analiz wskazują na wręcz „kaskadową” strukturę demokracji w Polsce. Jej najważniejszy element stanowi pakiet liberalny. Nieco mniej badanych oczekuje od państwa wątków dystrybucyjno-socjalnych, a jeszcze mniej – bezpośredniego wpływu na politykę. Wszystkie te elementy tak rozumianej demokracji – choć w różnym stopniu – są obecne w świadomości współczesnych Polaków. W konkluzjach dla tych ustaleń można przeczytać, że na podstawie uzyskanych danych „o żadnej fundamentalnej zmianie Polaków w stosunku do demokracji, czy to jako modelu idealnego formy ustrojowej czy też jej codziennego funkcjonowania nie może być mowy [...] Po stronie popytowej polityki – preferencji obywatelskich Polaków – nie nastąpiła zmiana przyzwalająca na odrzucenie tej formy ustrojowej, czy też uzasadnienia fundamentalnej zmiany w modelu funkcjonowania jej w Polsce poprzez radykalną zmianę porządku konstytucyjnego” (Markowski, Kotnarowski, 2016, s. 159). Nawet autorytarny rys polskiego społeczeństwa zdaje się nie ważyć na ogólnej, pozytywnej ocenie systemu demokratycznego w naszym kraju (Kotnarowski, Markowski, 2020).

Spoleczna recepcja demokracji w Polsce

Janusz Reykowski, referując wyniki autorskich badań dotyczących uwarunkowań społeczno-psychologicznych rozczarowania demokracją w Polsce, wskazał m.in. na dwa widoczne sposoby myślenia o demokracji w ogóle: ujęciu liberalno-demokratycznym oraz opiekuńczym. Inaczej jeszcze, demokracja może być rozumiana jako system instytucji władzy i związanych z nią praw obywatelskich (demokracja opisywana za pomocą takich określeń, jak: wolne wybory, jednakowe prawa wyborcze, niezależne sądy, swoboda tworzenia partii politycznych, rozwój wolnego rynku). W drugiej z perspektyw obejmuje ona szersze rozumienie – nie tylko jako systemu instytucji politycznych, lecz

także jako system gwarancji praw jednostki. Dla pewnych grup głównym kryterium systemu może być dobre funkcjonowanie demokratycznych instytucji – sprawność państwa (tzw. *democratic performance*), dla innych – odpowiednie zabezpieczenie praw. Są jednak i tacy, dla których to prawa socjalne oraz ekonomiczne bezpieczeństwo stanowią główne kryterium oceny. W ich przekonaniu o funkcjonalności lub dysfunkcyjności systemu przesądzą takie zjawiska, jak kryzys ekonomiczny, bezrobocie, wadliwe funkcjonowanie instytucji opiekuńczych i służby zdrowia (Reykowski, 2016, s. 15–16).

Do tej pory – na podstawie przywołanych już tu danych – można by wnosić, że demokracja w Polsce utożsamiana jest jednocześnie z państwem prawa, państwem opiekuńczym, a czasem nawet silnym państwem narodowym (Klicperova-Baker, Kostal, 2014). Z ustaleń dokonanych przez Krzysztofa Korzeniowskiego wiemy jednak jeszcze o co najmniej kilku dodatkowych cechach. Otóż wyobrażenia Polaków o tym, czym jest (powinna być) demokracja, potrafią niekiedy znacząco odbiegać od definicji słownikowych. Jednym z najbardziej popularnych sposobów rozumienia demokracji w Polsce pozostaje bowiem ujmowanie jej jako państwa opiekuńczego, a to z kolei ma istotny związek z jego postkomunistycznym charakterem, i jest zjawiskiem powszechnym dla większości państw wchodzących niegdyś w sowiecką strefę wpływów. Co jednak istotniejsze K. Korzeniowskiemu udało się – w innej niż wcześniej przywoływanemu J. Reykowskiemu – procedurze badawczej dojść do bardzo podobnych dla tego drugiego uogólnień. Mianowicie, ponownie ujawnił on dwa sposoby rozumienia demokracji: jako „swojskiego państwa demokratycznego” i „państwa wyznaniowo-opiekuńczego”. W pierwszym akcentowane są wartości i procedury demokratyczne, ale znajduje się tam też miejsce dla narodowych sentymentów i (umiarkowanej) opiekuńczości państwa. Projekt drugi proponuje przede wszystkim scentralizowane państwo opiekuńcze i przywiązanie do konserwatywnych, w tym chrześcijańskich wartości (Korzeniowski, 2016, s. 238–240).

Niezależnie już od komponentu mentalnych wyobrażeń o demokracji w Polsce (faktycznego sposobu jej definiowania/rozumienia) warto odnotować, że Polacy – od lat – niezmiennie deklarują aprobatę dla demokracji, wyrażając jednocześnie przekonanie o wyższości tego systemu nad innymi formami rządów. Co prawda obecnie odsetek zwolenników demokracji jest niższy niż w latach 2018–2020, kiedy to poparcie dla demokracji regularnie przekraczało 70%, a w maju 2018 roku sięgało rekordowego poziomu 76%, niemniej liczba zwolenników tej organizacji ustrojowej jest nadal bardzo wysoka (Roguska, 2021) (tab. 5a, 5b i 5c).

Tabela 5a

Przewaga demokracji nad innymi formami rządów

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszystkimi innymi formami rządów?	Wskazania respondentów według terminów badań												
	1992		1993		1995		1996	1997	1999	2000	2001	2002	
	X	VI	XI	V	IX	X	XI	X	III	IV	X	XI	III
w procentach													
Zgadzam się	52	62	61	67	61	71	67	63	64	71	70	63	66
Nie zgadzam się	15	11	16	17	17	12	12	16	19	12	12	17	14
Trudno powiedzieć	33	27	23	16	22	17	21	21	17	17	18	20	20

Źródło: Roguska, 2021.

Tabela 5b

Przewaga demokracji nad innymi formami rządów

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszystkimi innymi formami rządów?	Wskazania respondentów według terminów badań																	
	2004		2006		2007		2008		2009		2010		2011		2013		2014	
	V	II	XI	IV	V	XI	VII	I	III	VIII	XI	VII	III	VI				
w procentach																		
Zgadzam się	60	61	62	63	59	74	65	68	68	65	68	62	68	66				
Nie zgadzam się	18	15	18	16	19	11	17	14	18	17	19	21	17	14				
Trudno powiedzieć	22	24	20	21	22	15	18	18	14	18	13	17	15	20				

Źródło: Roguska, 2021.

Tabela 5c

Przewaga demokracji nad innymi formami rządów

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza ze stwierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszystkimi innymi formami rządów?	Wskazania respondentów według terminów badań										
	2015		2016		2017			2018	2019	2020	2021
	XI	I	VI	I	VII	VIII	V	IV	VII	IV	
w procentach											
Zgadzam się	64	70	69	66	67	71	76	71	73	68	
Nie zgadzam się	24	18	18	19	19	17	12	15	11	17	
Trudno powiedzieć	12	12	13	15	14	12	12	14	15	15	

Źródło: Roguska, 2021.

Biorąc pod uwagę czynione do tej pory spostrzeżenia, niezwykle interesujące są dane dotyczące ogólnej oceny funkcjonowania demokracji w Polsce. Odkąd prowadzi się systematyczne badania w tym zakresie, Polacy zawsze dawali wyraz swojemu rozczarowaniu funkcjonowaniem demokracji w naszym kraju, a odsetek zadowolonych nigdy nie przekroczył 50%. Niemniej między 2018 a 2020 rokiem jakość demokracji w Polsce była oceniana nadspodziewanie dobrze (od 48 do 49%). Widoczny regres w tym zakresie nastąpił dopiero między lipcem 2020 a kwietniem 2021 roku, co wiązać można z falą protestów i niezadowolonia społecznego na tle kilku kontrowersyjnych decyzji rządzących: spór o Trybunał Konstytucyjny, zaostrenie prawa antyaborcyjnego, spór o kształt i ustrój wymiaru sprawiedliwości w Polsce. Obecnie oceny funkcjonowania demokracji są zbliżone do notowań z początku 2016 i 2017 roku, nie odbiegając jednak od średniej na przestrzeni ostatnich 25 lat (Roguska, 2021) (tab. 6a, 6b i 6c).

Tabela 6a

Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce

Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce	Wskazania respondentów według terminów badań																			
	1993		1995		1996		1997		1998		1999		2000		2001		2002		2003	
	XI	V	X	XI	X	V	III	XII	IV	X	XI	III	III	VII						
w procentach																				
Zadowoleni	36	24	30	44	40	41	28	35	27	37	34	24	22	20						
Niezadowoleni	52	67	58	47	50	46	62	56	64	51	53	64	67	71						
Trudno powiedzieć	12	9	12	9	10	13	10	9	9	12	14	12	11	9						

Źródło: Roguska, 2021.

Tabela 6b

Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce

Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce	Wskazania respondentów według terminów badań																	
	2004		2005			2006		2007			2008	2009	2010	2011		2013	2014	
	V	XI	IX/X	XI	II	XI	IV	V	XI	VII	I	III	VIII	XI	VII	III	VI	
	w procentach																	
Zadowoleni	21	26	32	34	40	30	31	32	46	43	42	43	45	47	35	49	50	
Niezadowoleni	68	63	58	56	46	58	59	54	42	47	49	50	41	47	58	41	39	
Trudno powiedzieć	11	12	10	10	14	12	10	14	12	10	9	7	14	6	7	10	11	

Źródło: Roguska, 2021.

Tabela 6c

Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce

Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce	Wskazania respondentów według terminów badań											
	2015		2016			2017			2018	2019	2020	2021
	IV	XI	I	IV	VI	I	VII	VIII	V	IV	VII	IV
	w procentach											
Zadowoleni	47	43	39	45	39	39	45	40	48	47	49	38
Niezadowoleni	44	49	50	49	53	52	45	52	43	45	44	52
Trudno powiedzieć	9	8	11	6	8	9	10	8	9	8	8	10

Źródło: Roguska, 2021.

Wyrazista władza, ale czy koniec demokracji?

Z przedstawionych do tej pory zestawień wyników prowadzonych badań i czynionych na ich podstawie uogólnień teoretycznych wyłania się dość niejednoznaczny obraz. Oto z jednej strony polski respondent jest w stanie nakreślić subiektywne predykaty systemu demokratycznego oraz wykazać się daleko idącą aprobatą dla tak nakreślonego porządku społeczno-politycznego, z drugiej wyrazić swoje niezadowolenie, a nawet rozczarowanie efektami do tej pory prowadzonej „reformy demokratycznej” (transformacji ustrojowej i systemowej). Powoduje to wręcz pewnego rodzaju ambiwalencję opinii, a co za tym idzie postaw: od akceptacji rozwiązań modelowych ze szczególnym uwzględnieniem społecznie pożądanym cech systemu do daleko idącej ostrożności w ocenie funkcjonujących urzędów demokratycznych. Takie zróżnicowanie stanowisk tym łatwiej pozwala – od lat zresztą – wieścić kryzys demokracji w Polsce, „pełzające zamachy stanu” i grożącą wszystkim „totalitaryzacją państwa”. Problem w tym, że jak do tej pory nie tylko nie doszło do gruntownej przebudowy systemu społeczno-politycznego współczesnej Polski, ale i zasadniczych zmian ustrojowych (konstytucyjnych). Więcej nawet, apologetycy upadku porządku demokratycznego w Polsce najczęściej nie są nawet w stanie określić podstawowych desygnatów wyróżniających nieustannie zagrożony system (Anioł, 2002; Ossowski, 2008), co chyba najdobitniej przesądza o słabości przyjętej przez nich argumentacji.

Niewiedzę dotyczącą mechanizmów funkcjonowania demokracji w Polsce i ogólnego zrozumienia dla istniejących instytucji tłumaczy się często brakiem odpowiedniego wyrobienia obywatelskiego i występującym zjawiskiem próżni socjologicznej. Jednym z podstawowych problemów współczesnego społeczeństwa polskiego pozostaje jakość demokracji. Nie działa ona najlepiej, o czym świadczyć ma chociażby niewielki poziom zadowolenia obywateli z demokracji i toczące się dyskusje o jej złej kondycji. Ma to mieć wpływ na wiele dziedzin życia społecznego: gospodarkę, politykę społeczną, edukację itd. Powodem takiego wadliwego sposobu działania demokracji jest istnienie społecznej pustki. „Pomiędzy poziomem pierwotnych grup i poziomem narodowej społeczności istnieje – z punktu widzenia identyfikacji ludzi i ich emocjonalnego zaangażowania – rodzaj socjologicznej próżni” (Nowak, 1979, s. 128); brak jest struktur pośredniczących – tego co nazywamy współcześnie społeczeństwem obywatelskim (Rachwał, 2011).

Innym jeszcze wytłumaczeniem dla braku zrozumienia zasad demokracji, a co za tym idzie tendencji do lekceważenia jej procedur, a nawet zgody na gwałcenie zasad, jest koncepcja polityki autorytarnej (Gdula, Dębska, Trepka, 2017). „Autorytarne władztwo rozumiane jest jako sposób rządzenia, w którym istnieją demokratyczne instytucje (wolne wybory, Sejm i Senat, różne partie, organizacje społeczne, czy rzecznik praw obywatelskich), ale ich wpływy są stopniowo ograniczane, tak by rządzący mogli maksymalizować swoją władzę. Regułami autorytarного systemu są zwykle: tworzenie własnych elit, ograniczenie wpływów opozycji, zastraszenie i represjonowanie przeciwników, jednostronna agresywna propaganda” (Skarżyńska, 2018, s. 93). Jedną z przyczyn postawy autorytarnej w polityce jest m.in. – odnotowany również w przywołanych uprzednio badaniach – wzrost nieufności wobec wartości, jaką jest sam w sobie demokratyczny system polityczny (Marzęcki, 2017). Ta postawa polityczna (pierwotnie notowana na poziomie indywidualnych cech osobniczych jednostki) (Ścigaj, 2018) ma silne konotacje z poglądami konserwatywnymi, prawicowymi preferencjami wyborczymi (Winiewski, Jurczyszyn, Bilewicz, Beneda, 2015; Grzesiak-Feldman, 2012), a często jeszcze powiązana bywa z zaangażowaniem religijnym i religijnymi stylami poznawczymi (Krok, 2011).

Co jednak, jeżeli możliwe uzasadnienie dla dwugłosu opinii nt. demokracji: uznania zasad systemu demokratycznego, jasnego wskazania obszarów, w których zawodzi (względnie, gdzie wizja normatywna systemu odbiega od praktyki politycznej i podejścia rządzących – wizji deskryptywnej) oraz ogólnej niskiej satysfakcji społecznej jest konsekwencją innych jeszcze procesów?

Ewentualne przyzwolenie na rządy niedemokratyczne w Polsce² od 1992 roku (gdą przynajmniej CBOS prowadzi w tym zakresie systematyczne badania) utrzymuje się na względnie wysokim poziomie ok. 36,6% (średnia arytmetyczna). Ma ono związek z występującym zjawiskiem alienacji politycznej³, niskim poziomem wykształcenia oraz

² Respondenci w badaniach prowadzonych na ten temat przez Centrum Badań Opinii Społecznej odpowiadają na pytanie: Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne?

³ Alienacja oznacza zwykle stan bezradności i separacji człowieka wobec rzeczywistości społecznej lub jej fragmentu czy aspektu. Jest to stan definiowany jako bezsilność, izolacja społeczna i samowyobcowanie (Korzeniowski, 1995, s. 143; Woźniak-Krakowiak, 2003; Bronowicka, 2006; Bronowicka, 2007).

zamieszkiwaniem małych miasteczek i terenów wiejskich, a także ogólnym brakiem zainteresowania polityką (Roguska, 2021). Ale skoro trudno wskazać, czym jest demokracja, to jak orzec, co demokratyczne nie jest?

Rafał Drozdowski i Maciej Frąckowiak na łamach „Studiów Socjologicznych” w 2017 roku nakreślili autorską propozycję dekapilaryzacji władzy. Wobec zreferowanych powyżej wyników różnych badań i analiz warto się zastanowić, czy przypadkiem ich koncept teoretyczny nie jest najlepszym wyjaśnieniem dla niejednoznaczności opinii różnych grup respondentów zarówno na temat demokracji, jej cech, jak i oceny efektywności działania samego systemu?

Władza, która do tej pory stanowiła przede wszystkim przedmiot zainteresowania socjologii czy nauk politycznych, była ujmowana jako bardzo esencjonalna (Russell, 2001). Znajdowała ona swój wyraz w bardzo konkretnych działaniach ekonomicznych, politycznych czy społecznych. Wiadomo było, kto władzę zdobył, kto ją posiada i za pomocą jakich metod stara się swoje panowanie utrzymać. Coraz częściej zaczęło się jednak zdarzać tak, że badania nad władzą koncentrowały się wokół bezpodmiotowych form jej sprawowania, zwłaszcza poza instytucjami państwa. Tak swoiście pojmowane „rozproszenie władzy” prowadziło jednocześnie do jej symbolicznych formuł (Drozdowski, Frąckowiak, 2017, s. 9). R. Drozdowski i M. Frąckowiak upatrują przyczyn takiego stanu rzeczy m.in. w: 1) zmniejszeniu się epizodów jawnej, otwartej przemocy, za którą stoi państwo; 2) postępującym słabnięciem państwa rozumianym jako spadek zasięgu autorytetu, sprawności oraz efektywności jego najważniejszych instytucji oraz 3) świadomością rosnącej złożoności ładu zbiorowego, co oznacza, że w złożonym świecie społecznym władza traci swą wyrazistość i intensywność, rozwarstwia się na niezliczone wymiary i wydaje się przenikać nie tyle instytucje, ile relacje. Paradoksalnie jednak samoograniczająca się i powściągliwa władza jawi się jako ta, która nie zasługuje na szacunek. To, że nie wiadomo, gdzie jej szukać, jest postrzegane jako świadectwo jej słabości i lęklivosti (Drozdowski, Frąckowiak, 2017, s. 10–11). Brak wyrazistej władzy nie tylko popycha niektórych do zaangażowania i włączenia się w procesy władcze (tu można dopatrywać się pozytywów takiego oddziaływania), ale równocześnie jeszcze bardziej wzmacnia oczekiwanie by władza, a co za tym idzie system, w którym jest ona zakorzeniona, był autentyczny. Patronuje temu wyczekiwanie na działanie i sprawstwo. Rządzący mają nie rozdrabniać się w pozorach, w ciągłym usprawiedliwianiu oraz grze na zwłokę. Mechanizmy władzy i systemu mają być oczywiste, a przedstawiciele klasy politycznej wejść mają w rolę p o l i t y k ó w p r o s t o t y, których celem jest zwiększenie poczucia bezpieczeństwa poznawczego innych poprzez uproszczenie społecznych wyobrażeń o rzeczywistości (Drozdowski, Frąckowiak, 2017, s. 12–13).

Subiektywne oczekiwanie na silną (wyrazistą) władzę, która działa w ramach przejrzystego i zrozumiałego dla wszystkich (większości) systemu wiedzie do przekonania, że miejsce władzy kapilarnej (ograniczonej w swoim sprawstwie i widoczności wręcz do granic możliwości) zajmie (lub przesunie akcenty) władza spektakularna. Nie tylko nastąpi rezygnacja z „niewidzialności władzy”, ale dojdzie do ponownej centralizacji, przywrócone zostaną ostentacyjne praktyki rządzenia, a nawet bezceremonialność w wykonywaniu władzy (rządzeniu) (Drozdowski, Frąckowiak, 2017, s. 14). Autorzy koncepcji dekapilaryzacji władzy sami wskazują, że na nowo pojmowana władza „samookreśla się tym razem i prezentuje szerokiej opinii publicznej jako »szeryf«, któ-

ry zaprowadzać ma porządek w sferach, gdzie go nigdy nie było lub gdzie zaczął się on załamywać. Silna władza publiczna decyduje się więc na przykład korygować za pomocą instrumentów administracyjno-biurokratycznych »niewidzialną rękę rynku«, »odtykać« kanały awansu (sięgając np. po stare narzędzie »pozytywnej dyskryminacji« lub po prostu ogłaszając potrzebę wymiany elit), wymuszać decyzjami ustawowymi i ich późniejszym bezwzględny egzekwowaniem ład architektoniczno-przestrzenny, czy ręcznie sterować mediami i instytucjami kultury, podporządkowując je »zadaniom pedagogicznym« państwa. Istotą władzy rządzącej w stylu szeryfa jest przekonanie, że istniejące regulacje nie działają, bądź w ogóle ich nie ma [...] Dla władzy sprawowanej w »szeryfowskim« stylu charakterystyczne jest także to, że poprawność proceduralna rządu jest mniej ważna, niż treść podejmowanych decyzji oraz ich oczekiwane konsekwencje» (Drozdowski, Frąckowiak, 2017, s. 15).

Podsumowanie

Kryteria przyjęte na potrzeby *Economist Intelligence Unit's Democracy Index 2021*⁴ plasują Polskę na 51. miejscu wśród państw, które określa dalej jako „wadliwe demokracje” (ang. *flawed democracies*), tzn. takie, w których wybory przeprowadzane są w sposób uczciwy i wolny, a mimo problemów (np. naruszeń wolności mediów) podstawowe swobody obywatelskie są przestrzegane (2021). Nie wikłając się w jakiegokolwiek próby polemiki z tym stanowiskiem, a tym bardziej ewentualnymi przyczynami takiej diagnozy, warto zaznaczyć, że wartości demokratyczne cieszą się – przynajmniej w warstwie deklaratywnej – stałym uznaniem zasadniczej części polskiego społeczeństwa. Jednocześnie te same lub podobne im grupy badanych zgłaszają wiele uwag i zastrzeżeń do praktycznej realizacji zasad demokratycznych. Wciąż notowane poparcie dla aktualnie rządzących w Polsce (32%)⁵, których sposób rządzenia jest zapewne wyrazisty, a może nawet dekapilarny, skłaniają do przypuszczenia, że do zupełnego braku zaufania wciąż daleko (Omyła-Rudzka, 2022). Tym samym i system pozostaje chyba nie zagrożony.

Co może być puentą dla tych rozważań? Chyba tylko stwierdzenie, że każdą dyskusję o zagrożonej demokracji, np. w Polsce, warto zacząć od przewrotnego pytania, czy na pewno jest tak źle, skoro jest tak dobrze? O jakim zagrożeniu i dla jakiego systemu w ogóle mowa? W kontekście czynionych tu spostrzeżeń jedno wydaje się bezspeczne: „Nie tylko nie możemy być pewni, że respondenci, mówiąc o demokracji, mają na myśli to, co badacze mają na myśli, ale nawet nie możemy być pewni, że mają na myśli to, co mówią, że mają na myśli” (Carnaghan, 2011, s. 690–691). Poważna dyskusja czy nawet naukowa refleksja nt. jakości systemu demokratycznego, jego wad i zalet, wymaga w pierwszej kolejności określenia zmiennych, które ten system dookreślają, a następnie w miarę możliwości obiektywny osąd nad tym jaki jest stan faktyczny. A mimo wszystko i tak zawsze będzie to ocena niepewna, którą da się poddać w wątpliwość czy sfalsyfikować. Demokracja jest bowiem taka jak wyznaczające ją kryteria, a czy ma się dobrze czy jest zagrożona, to już kwestia pewnej interpretacji i pewnych intencji.

⁴ O tym i wielu innych równie ciekawych indeksach służących do pomiaru demokracji przeczytać można w opracowaniu autorstwa Wiktora Szewczaka (2011).

⁵ Był to stan faktyczny na kwiecień 2022 roku, gdy powstawał ten tekst.

Author Contributions

Conceptualization (Konceptualizacja): Łukasz Scheffs

Data curation (Zestawienie danych): Łukasz Scheffs

Formal analysis (Analiza formalna): Łukasz Scheffs

Writing – original draft (Piśmiennictwo – oryginalny projekt): Łukasz Scheffs

Writing – review & editing (Piśmiennictwo – sprawdzenie i edytowanie): Łukasz Scheffs

Competing interests: The author have declared that no competing interests exist
(**Sprzeczne interesy:** Autor oświadczył, że nie istnieją żadne sprzeczne interesy)

Bibliografia

- Anioł W. (2002), *Deficyt demokratyczny w systemie globalnym*, „Studia Europejskie”, nr 4, s. 9–32.
- Borowiec P. (2017), *W stronę konstruowania teorii o polityce – szansa lepszego zrozumienia fenomenu polityki*, „Wrocławskie Studia Politologiczne”, nr 23, s. 7–20, DOI: 10.19195/1643-0328.23.1.
- Bronowicka A. (2007), *Alienacja polityczna i poczucie zagrożenia a dynamika akceptacji rządów silnej ręki w okresie transformacji systemowej*, w: *Fenomen nierówności społecznych. Nierówności społeczne w refleksji humanistycznej*, red. J. Klebaniuk, Wydawnictwo Psychologii Kultury, Warszawa.
- Bronowicka A. (2006), *Alienacja polityczna i społeczna jak wyznacznik zachowań wyborczych młodzieży*, w: *Wyzwania i zagrożenia demokracji w Polsce w obliczu wyborów 2005*, red. A. Bronowicka, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Carnaghan E. (2011), *The difficulty of measuring support for democracy in a changing society: Evidence from Russia*, „Democratization”, nr 18(3), s. 682–706.
- Churska-Nowak K. (2009), *Rytuały polityczne demokracji masowej*, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa, Poznań.
- Dahl R. A. (2000), *O demokracji*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Warszawa.
- Drellich S. (2008), *Kontrdemokratyczność i kontr-demokratyczność współczesnego dziennikarstwa*, „Dialogi Polityczne”, nr 10, s. 243–253.
- Drozdowski R., Frąckowiak M. (2017), *Dekapilaryzacja władzy*, „Studia Socjologiczne”, nr 2(225), s. 9–21.
- Economist Intelligence Unit's Democracy Index 2021*, <https://www.eiu.com/n/democracy-index-2021-less-than-half-the-world-lives-in-a-democracy/>, 12.04.2022.
- Feliksiak M. (2021), *Zasady demokracji*, Komunikat z badań CBOS nr 66/2021, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_066_21.PDF, 12.04.2022.
- Gdula M., Dębska K., Trepka K. (2017), *Dobra zmiana w Miastku. Neoautorytaryzm w polskiej polityce z perspektywy małego miasta*, Krytyka Polityczna, Instytut Studiów Zaawansowanych, Fridrich Ebert Stiftung, Warszawa.
- Grzesiak-Feldman M. (2012), *Prawicowy autorytaryzm oraz orientacja na dominację społeczną jako predykatory różnych form myślenia spiskowego*, „Psychologia Społeczna”, t. 7, nr 1(20), s. 48–63.
- Hudzik J. P. (2020), *Teoria i historia monopolu na władzę w demokracji*, „Studia Politologiczne”, vol. 55, s. 78–109, DOI: 10.33896/SPolit.2020.55.4.
- Jelonek A. (2005), *Kryzys konsocjonalnej demokracji. Studium przypadku*, „Studia Socjologiczne”, nr 1(176), s. 93–116.

- Kaczmarczyk M. (2013), *Nieposłuszeństwo obywatelskie a demokracja*, „Studia Socjologiczne”, nr 1(208), s. 21–40.
- Karwat M. (2020), *Związki między koncentracją, kumulacją i monopolizacją władzy. Analiza modelowa*, „Studia Politologiczne”, vol. 55, s. 19–40, DOI: 10.33896/SPolit.2020.55.1.
- Klamut R., Kantor A. (2017), *Ocena demokracji i jej wybrane uwarunkowania w kontekście wyborów samorządowych w 2014 roku w Polsce*, „Roczniki Psychologiczne/Annals of Psychology”, t. 20, nr 2, s. 661–679, DOI: 10.18290/rpsych.2017.20.3-5pl.
- Klicperova-Baker M., Kostal J. (2014), *Demokracji w Europie Środkowej – przypadek Polski. Typologia mentalności politycznej na podstawie reanalizy Europejskiego Studium Wartości*, „Przegląd Psychologiczny”, t. 57, nr 1, s. 35–50.
- Korzeniowski K. (1995), *Alienacja polityczna a zachowania wyborcze w warunkach transformacji systemowej w Polsce*, w: *Wybory parlamentarne 1991 i 1993 a polska scena polityczna*, red. S. Gebethner, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- Korzeniowski K. (2016), *O potocznych sposobach rozumienia demokracji i poparciu dla demokracji w Polsce lat transformacji systemowej*, „Przegląd Psychologiczny”, t. 59, nr 3, s. 223–244.
- Kotnarowski M., Markowski R. (2020), *Polacy a demokracja: realizm, iluzje i 'fałszywa świadomość'*, „Studia Socjologiczne”, nr 4(239), s. 61–90, DOI: 10.24425/sts.2020.135144.
- Krok D. (2011), *Związek autorytaryzmu z zaangażowaniem religijnym i religijnymi stylami poznawczymi*, „Polskie Forum Psychologiczne”, t. 16, nr 2, s. 123–140.
- Markowski R., Kotnarowski M. (2016), *Normatywne i ewaluatywne aspekty stosunku Polaków do demokracji w latach 2012–2015*, „Studia Socjologiczne”, nr 4(223), s. 131–163.
- Marzęcki R. (2017), *Poglądy autorytarne a stosunek do demokracji polskich studentów*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, vol. 55, s. 130–147, DOI: 10.15804/athena.2017.55.07.
- Nowak S. (1979), *Przekonania i odczucia współczesnych*, w: *Polaków portret własny*, red. M. Rostrowski, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- Omyła-Rudzka M. (2022), *Zaufanie społeczne*, Komunikat z badań CBOS nr 37/2022, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_037_22.PDF, 12.04.2022.
- Ossowski S. (2008), *Kryzys liberalnej demokracji w Polsce na tle innych państw członkowskich Unii Europejskiej*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”, nr 2, s. 99–114.
- Piechocki M. (2013), *Płynna demokracja*, „Przegląd Politologiczny”, nr 4, s. 25–38.
- Rachwał M. (2013), *Władza ludu czy elit politycznych? Próba zdefiniowania współczesnej demokracji*, „Przegląd Politologiczny”, nr 1, s. 69–82.
- Rachwał M. (2011), *Współczesna demokracja a społeczeństwo obywatelskie na przykładzie Polski*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”, nr 2, s. 21–40.
- Reykowski J. (2016), *Rozczarowanie demokracją: uwarunkowania społeczno-psychologiczne*, „Przegląd Psychologiczny”, t. 59, nr 1, s. 9–34.
- Roguska B. (2021), *Stosunek do demokracji i ocena jej funkcjonowania*, Komunikat z badań CBOS nr 57/2021, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_057_21.PDF, 12.04.2022.
- Rosanvallon P. (2011), *Kontrdemokracja. Polityka w dobie nieufności*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław.
- Russell B. (2001), *Władza. Nowa analiza społeczna*, Książka i Wiedza, Warszawa.
- Skarżyńska K. (2018), *Psychologiczne i społeczne aspekty poparcia dla autorytarnej polityki*, „Przegląd Socjologiczny”, t. 67, nr 2, s. 93–117, DOI: 10.26485/PS/2018/67.2/4.
- Szewczak W. (2010), *Istota i mechanizmy funkcjonowania demokracji „ad hoc”*, „Studia Socjologiczne”, nr 2(197), s. 11–30.
- Szewczak W. (2011), *Jak zmierzyć demokrację? Skale pomiaru demokracji politycznej stosowane w politologii porównawczej*, „Przegląd Politologiczny”, nr 1, s. 121–137.

- Ścigaj P. (2018), *Od osobowości autorytarnej do uzasadnienia systemu. Elementy teorii krytycznej w psychologicznych koncepcjach wyjaśniających wrogość międzygrupową*, „Teoria Polityki”, nr 2, s. 181–199, DOI: 10.4467/25440845TP.18.010.8445.
- Węgrzecki J. (2020), *Monopolizacja władzy kulturowej w liberalnej demokracji*, „Studia Politologiczne”, vol. 55, s. 158–169, DOI: 10.33896/SPolit.2020.55.7.
- Winiewski M., Jurczyszyn Ł., Bilewicz M., Beneda M. (2015), *Podłoże prawicowych preferencji wyborczych młodych Polaków*, Centrum Badań nad Uprzedzeniami, Warszawa, <https://civitas.edu.pl/wp-content/uploads/2015/07/Podloze-prawicowych-preferencji-wyborczych-mlodych-Polakow.pdf>, 12.04.2022.
- Woźniak-Krakowiak A. (2003), *Anomia – Alienacja – socjologiczna czy psychologiczna kategoria pojęciowa? Próba interpretacji pojęcia*, „Psychologia”, t. 10, s. 47–67.
- Żardecka-Nowak M. (2008), *Demokracja deliberatywna jak remedium na ponowoczesny kryzys legitymizacji władzy*, „Tekna Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych”, t. 3, s. 29–40.

Why is it so bad when it's so good? About democracy in Poland in the opinions of respondents and a certain tendency towards expressive power

Summary

Reflection on democracy in general, as well as its specific case, always poses many problems. They begin at the stage of trying to answer the question: what kind of democracy are we thinking about? What axio-normative foundation is at the base of the system which, in our (probably subjective) assessment, meets the criteria of sui generis democracy?

Each of the intellectual attempts to capture the democratic phenomenon only to some extent answers the questions that bother us: sense, meaning, future and potential collapse of the system. The sketch presented here is only an attempt to present the opinions of the surveyed groups of respondents on the system and determinants of the democratic system in Poland and the confrontation of the opinions presented in the analyzes cited here with the general concept of decapillarization of power.

The observations contained in this study are the result of a reconstruction made on the basis of the available literature on the subject and secondary data from research conducted by other authors, most often as part of broader research programs (projects). In this sense, the work is of a contributory, descriptive nature, and its considerations fall within the constructivist trend of contemporary social sciences, with particular emphasis on the sciences of politics and administration.

Key words: democratization, decapillarization of power, public opinion

